

## O ASPEKTHNIH PREMENAH V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU

Glagolski vid je sicer posebna odlika slovanskih jezikov, kljub temu pa se filologom in lingvistom še do danes ni posrečilo ta tako važen pojav docela razumeti, še manj pa ga zadovoljivo razložiti in prikazati. Tudi v slovenskem jeziku to in ono še ni dognano, kakor med drugim kaže tudi zanimiva razprava dr. Frana Bezlaja (Doneski k poznavanju glagolskega aspekta, Slavistična revija I (1948), zv. 3—4, str. 199—220), ki hoče »nakazati, kako globoko se v slovanskem aspektnem sistemu prepletata... distinkciji... dovršnosti in determiniranosti«, to je dovršnosti in nedovršnosti ter določenosti glagolskega dejanja glede na vse okoliščine, v katerih poteka, oziroma na glagolsko dejanje kot takšno. Ostalo pa je v slovenskem knjižnem jeziku tudi po tej razpravi še dovolj nerešenih problemov in namen sledečih vrstic je odpraviti vsaj nekatere izmed njih, posebno pa tiste, ki spravljajo v zadrego tako vestnejšega učitelja kakor tudi bistrejšega učenca. Pri tem se mi zdi potrebno pripomniti, da se zavestno lotevam predvsem praktične strani problema, kar pa ne pomeni, da se razpravljanje ne poteguje za znanstveno neoporečnost.

Naša periodična — tako bi jih lahko imenovali — obravnavanja glagolskega vida po slovenskih slovnicaх so v tem in onem potrebna spopolnitev: tako je treba natančneje določiti odnos trajnih in ponavljalnih glagolov, se dalj časa pomuditi ob glagolih z nevtraliziranim vidom (to so tako imenovani glagoli z dvema vidoma ali brezaspektni, brezvidski); pokazati je treba nadalje vpliv posameznih glagolskih oblik na temeljno vidsko podlago, spregovoriti o težjih problemih perfektivizacije s pomočjo predpon in še o tem in onem. Gotovo je, da tudi po tako opravljenem delu ne bodo izginile vse nejasnosti s področja glagolskega vida, manj jih bo pa le, in to nam bo — če nič drugega — omogočilo uspešnejši pouk po šolah.

1. Trajni in ponavljalni glagoli. Naša slovnica jih definira takole: nedovršne glagole, ki izražajo kako nepretrgano trajajoče dejanje, imenujemo trajne, tiste, ki izražajo ponavljanje kakega dejanja, pa ponavljalne; le-ti se izvajajo iz dovršnih ali pa trajnih glagolov: *leži* (trajni) — *skače* (iz skočiti), *goni* (iz gnati) (ponavljalna). — V večini primerov nam takšna določitev služi prav dobro, toda pri določenih glagolih vendarle odpove. Tako najprej pri dvojicah tipa *nesti* — *nositi*, *gnati* — *goniti*, *vesti* — *voditi*, *grebsti* — *grabiti*, *čuti* — *čuvati*, *umeti* — *umevati*, *biti* — *bivati*, *vleči* — *vlačiti*, *lesti* — *laziti*, *blesti* — *bloditi*, za katere se trdi, da so si v odnosu trajnosti proti ponavljalnosti. Primer: *nesem* (enkrat) *drva v klet* proti *nosim* (nesem večkrat) *drva v klet*. V prvem primeru gre za nepretrgano glagolsko dejanje, v drugem pa za ponavljano. Toda ako poskušamo napraviti po istem vzorcu primere za vse navedene glagolske dvojice, kaj hitro ugotovimo, da to ni mogoče. *Grebem po vrtu* in *grabim po vrtu* si namreč nista v istem odnosu kot *nesem* in *nosim* *drva*, kajti *grabim po vrtu* ne pomeni *večkrat grebem*. Nemara sta tudi ta dva glagola nekoč bila v istem odnosu, kot sta si še danes *nesem* in *nosim*, danes si nista več, zakaj drugi se je pomensko osamosvojil in s tem ločil od prvega; danes tudi ni ponavljalen, ampak trajen, prav kakor *grebem*. To pomensko osamosvojitve in s tem tudi izločitve iz vidske parne povezanosti, kakor nam jo

predstavlja dvojica *nesem* — *nosim*, nam kaže tudi dvojica *biti* — *bivati*. V srbohrvaščini je *bivati* res ponavljalni par k *biti*, kot nam povesta primera *bio sam tamo* (enkrat) proti *bivao sam tamo* (večkrat), v slovenščini to ni mogoče, saj ne moremo reči *ne smeš biti nestrpen* (enkrat) proti *ne smeš bivati nestrpen* (večkrat). Nasprotje med *bil sem na morju* in *bival sem na morju* nam jasno kaže, kako se je *bivati* pomensko oddaljil od glagola *biti*, in prav tako sedaj ni več ponavljalen, ampak trajen. Isto je s *čuti* — *čuvati*: *čujem pri mrliču* pomeni toliko kot *bedim pri mrliču*, *čuvam pri mrliču* pa gotovo ne pomeni *večkrat čujem pri mrliču*. Spet imamo ob spremenjenem pomenu še trajnost, ne ponavljalnosti. Tudi pri dvojici *blesti* — *bloditi* ne gre za vidsko, temveč za pomensko razliko, kot nam pove nasprotje: *bolnik blede* (to je, govori zmešano) proti *bolnik blodi* (tava). Posebno zanimiv je še *par vleči* — *vlačiti*, ki si je res lahko v odnosu trajnosti in ponavljalnosti (*vlečem drva iz hoste* proti *vlačim drva iz hoste*), toda drugi član, to je *vlačiti*, je postal trajen v pomenu *vlačiti* kaj v čisto določenih okoliščinah, n. pr. *vlačiti* za sabo vejnato rogovilo ali brano po njivi z namenom, da se zdrobe grude.<sup>1</sup>

2. Pri drugem članu glagolskih dvojic tipa *nesti* — *nositi* opazamo namreč nekako nestalnost, zakaj ponavljalni član (*nositi*) ima sedaj ponavljalni, sedaj trajni pomen. To nas potem, ko smo videli, kako iz takega parnega sistema izločeni član pri spremenjenem pomenu postane trajen (*grabiti*, *čuvati*, *bivati*, *vlačiti* [brano]), niti ne preseneča. Tu hočemo za primer obravnavati najprej glagol *goniti*. V stavku *kam pa goniš to živinče zdajle?* je glagol *goniš* durativen. Durativen je tudi v naslednji zvezi: *kako si pa gonil voli, da so ti stalno uhajali iz brazde?* Ali primer z glagolom *hoditi*: *zakaj pa danes hodiš tako hitro?* — *po prstih so hodili*. Ponavljalni pomen pa imajo ti glagoli v takšnih primerih: *kam pa gonite na pašo svojo živino?* — *kam pa hodiš vsako jutro?* — *koscem nosim jesti*. Nekakšno ponavljalnost oziroma dogajanje sploh, ki se ne ozira na nepretrganost glagolskega dejanja, imamo v zamorčevem odgovoru lepi Vidi: *ga dojila boš ino zibala, pestvala, mu postljo postiljala*; tu ponavljalnega pomena nima le iterativ *postiljati*, tudi durativ *dojiti*, *zibati*, *pestvati*.

Takšno, po konkretnem tekstu določeno omahovanje ponavljalnih glagolov imamo tudi pri tistih ponavljalnikih, katerih par je dovršen, to je pri

<sup>1</sup> Prav glagolske dvojice tipa *nesti* — *nositi* delajo lingvistom velike težave, zato jih obravnavajo še z drugačnega stališča: ne zanimajo jih glede na to, ali so trajni ali ponavljalni, temveč ali so determinirani ali indeterminirani. Prvi člani, to je *nesti*, *vleči*, *blesti*, *lesti*, *gnati*, *teči*, *valiti*, *sanjati*, *pisati*, *bolan biti*, so jim določeni glede na okoliščine, v katerih potekajo, drugi člani, to je *nositi*, *vlačiti*, *bloditi*, *laziti*, *tekati*, *valjati*, *sanjariti*, *pisariti*, *bolehati*, pa nedoločeni, omejeni na dejanje kot tako. To razločevanje pa nas prav tako večkrat ne zadovoljuje; ako nekatere take glagole postavimo v besedni kontekst, to je v živo jezikovno pojavno obliko, se moramo vprašati, zakaj bi bilo *nesem drva v klet* bolj določeno, kakor pa *nosim drva v klet*. Pri nekaterih drugih omenjenih dvojicah, ki naj ponazorujejo določenost ali nedoločenost glagolskega dejanja, pa gre spet za pomenske prenose ali razlike, ki so popolnoma očitne: razlika med *sanjati* in *sanjariti* na primer ni v določenosti ali nedoločenosti glagolskega dejanja, in to niti glede na predmet niti glede na okoliščine, v katerih se dogaja: razlika je v drugačnem osnovnem pomenu enega in drugega izraza. Tako je tudi pri dvojicah *biti bolan* in *bolehati*, *pisati* in *pisariti* in še kje.

Vse to nas nekako sili k zaključku, da se spleča o vidskih razlikah razmišljati samo pri istem osnovnem pomenu — in prav tako tudi o razlikah determiniranosti in indeterminiranosti — kajti če je pomen dveh glagolov različen, ni načeloma nič čudnega, ako je različen tudi njun vid, prav kakor ni nič čudnega niti tedaj, če je vid pri takih pomensko različnih glagolih enak.

glagolih tipa *kupiti* — *kupovati*, *priti* — *prihajati*, *postlati* — *postiljati*. Primer za njihovo trajnost: »Kaj pa ti tukaj?« — »Saj vidiš, avtomobil *kupujem*.« — »Ko bom *kupoval* vstopnico, me ne nadleguj s svojimi težavami.« — »Ravno sem *kupoval* cigarete, ko sem ga zagledal.« — »Pozno *prihajaš* danes v službo.« — »Kaj pa danes tako dolgo *postiljaš*?« Seveda bi podobne stavke lahko napravili tudi za ostale čase. Ponavljalni ali nedoločeni (glede na trajnost oziroma ponavljalnost) so ti glagoli v takih zvezah: »Moral ga bom kaznovati, neredno *prihaja* v službo.« — »*Kupoval* bom vedno pri tebi.« — »Tudi *postiljajo* mi za tisti denar.« V vseh teh primerih je poudarjena nekakšna splošnost dejanja.

3. Preden preidemo h glagolom z dvema vidoma, dovršnim in nedovršnim, se na kratko pomudimo še ob dovršnikih samih. Delimo jih, kot je znano, na trenutno, začetno in končno dovršne. Pri nekaterih glagolih se lahko kar hitro odločimo, kam gredo, pri drugih pa tudi dalj časa omahujemo. Ali so nekateri glagoli bodisi trenutno, bodisi začetno dovršni samo glede na to, v kakšni zvezi gledamo na dejanje? — Pri tem je zelo zanimivo mesto iz naše slovnice, ki ima glagol *sesti* v stavku *sedel je in vzel knjigo iz torbice* za trenutno dovršnega, glagol *leži* v stavku *Jernej je zgodaj legel in zaspal* pa za začetno dovršnega. Kako je to mogoče? V prvem primeru se na dejanje gleda popolnoma samostojno, nekako izolirano, v drugem se pa gleda nanj v zvezi z logičnim situacijskim kontekstom, namreč kot na začetek ležanja. Glagola *sesti* in *leži* pa sta sicer popolnoma enaka in sta v sredi tročlanske logične zveze: človek najprej *seda* ali *lega*, potem to dejanje izvrši, to je, *sede* ali *leže*; ko to stori, se najde v posebnem stanju, ki ga označujeta izraza *sedeti* in *ležati*. Podoben primer še za *nasedati* in *pristajati*: ladja *naseda* na pečino ali *pristaja* v pristanišču, potem *nasede* ali *pristane*, nakar je *nasedla* ali *pristala* ladja, to je v stanju nasedlosti ali pristalosti. (Tudi tu sta glagola *nasedati* in *pristajati* kot par perfektivnima *nasesti* in *pristati* trajna!) Toda vrnimo se h glagolu *sesti*. Mislim, da ga je treba imeti za trenutno dovršnega; takšen je v izoliranem položaju; v zaporedju tipa *sedati* — *sesti* je končno dovršen, v zaporedju *sesti* — *sedeti* pa začetno dovršni glagol. — Vse to se dá doseči tudi z drugačnim kontekstom. Ako rečem samo *sedel je*, je glagol trenutno dovršni, ker stavek pomeni toliko kot »nehal je stati (ležati, hoditi itd.) in začel sedeti«. Če rečem pa *je le sédel*, sem s tem izrazil nekakšno končno dovršnost, ker sem imel v mislih obotavljanje pri sedanju. V zvezi že *sedi* pa imamo začetno dovršnost, ker stavek izraža misel, da je kdo končno le začel sedeti.

4. V bistvu za isto stvar gre tudi pri dvovidskih glagolih, to je pri tistih, ki so bodisi dovršni, bodisi nedovršni. Taki glagoli pravzaprav sploh nimajo vida, prav tako kakor ga glagoli v mnogih drugih indoevropskih jezikih tudi sploh nimajo. Tudi tu se lahko govori o nevtraliziranem glagolskem vidu le pri istem stvarnem pomenu določene glagolske oblike, kajti če sta pomena različna, ni niti malo čudno, ako je različen tudi njun vid. Zato iz obravnave izključujemo primere tipa *podam mu roko* proti *klobuk se mu poda* ali štaj. *razsipal je denar* (knjiž. razsul) proti *razsipal* (zapravljal) *je denar*, ki naj bi nam ponazorovala takšno dvoličnost ali indiferentnost, kajti tu gre za različna pomena. — Prav tako so nekaj posebnega primeri, ko določene glagol spremeni svoj vid samo v posebnih časovnih okoliščinah. Tak primer se navaja v naših slovnica, ko se trajnost glagola ponazarja s primerom *pišem nalogo*, dovršnost pa s preteklim časom: »Nesrečnež, kaj si storil, si jo res tako *pisal*!« — Primere je treba obravnavati v istih časovnih okoliščinah, da tako odpadejo vse nepotrebne motnje pri primerjanju dejanj, ki se godita v dveh različnih

časovnih obdobjih. Takale bi bila ponazoritev spremembe glagolskega vida v istih časovnih obdobjih: »Ravno *sem pisal* nalogo, ko me je zmotil trušč s ceste.« Tu je glagol *pisati* nedovršen; glagolsko dejanje pisanja kot takega je v ospredju. Dovršni pomen pa ima glagol v takem stavku, kot smo ga že navedli (Nesrečnež, ali si . . .). Tu glagol *pisati* pravzaprav ne pomeni več čistega glagolskega dejanja, ampak še nekaj več; misli se: »Si res napisal tiste nemo-goče napake, da si dobil tako slabo oceno« ali kaj podobnega. Tudi tu gre za nekakšen prenesen pomen, zato se niti ne čudimo, če se je spremenil tudi glagolski vid. Tudi v stavku *takoj jutri ti bom pisal* nam ne gre za pisanje kot takšno, temveč za dejstvo, da mu bom pismeno sporočil to in ono. Ker se tukaj vid dejansko spreminja, ali bolje, ker ni identičen, seveda ne smemo biti nekako napačno zadržani in trditi, da se zdi, da preteklost dejanja v določenih okoliščinah lahko dá sicer nedovršnemu glagolu vid dovršnosti. Kot rečeno, to se nedvomno dogaja (prim. Bezlajev opozorilo v citirani razpravi ob glagolih tipa *tekniti*), ne dogaja pa se samo v preteklosti, ampak tudi v prihodnosti. Okoliščine, v katerih se to dogaja, so z zgornjimi primeri naznačene.

Naj omenim še dialektične primere, kjer pretekli čas povzroča spremembo ponavljalnega glagola v dovršnega: Kje si pa bila? — Koscem *sem nosila* jesti (pomeni *sem zanesla jesti*). Ali: Od kod pa, od kod? — H kovaču *sem hodil*, pa zaman. Dejanje je v obeh primerih enkratno, hkrati je pa dovršno.

F. Bezljaj navaja tudi zanimive primere za kontekstualno perfektivizacijo: *Nesi ga ven, pelji ga proč*, v pomenu odnesi ga ven, odpelji ga. Primer kot *beži ven!* je prav tako dovršen, pomeni pa toliko kot *izgini!*, zato je ni čudno, da je perfektiven. V zadnjem primeru spet vidimo oslavljen osnovni glagolski pomen, kolikor nimamo sploh samostojnega.

Tako smo končno pri glagolih, ki so zares prave vidske dvoživke. Posebno zanimiv je glagol *roditi*, ki se lahko uporablja sedaj kot dovršnik, sedaj kot nedovršnik: *rodila mu je sina* (pf.) proti *ko je rodila, je močno vpila* (ipf.). Popolnoma isto je pri prenesenem pomenu: *tista leta je pšenica dobro rodila* (ipf.) proti *tisto leto je pšenica dobro rodila* (pf., ker pomeni toliko kot obrodila). Ta glagol je torej povsem enak tujkam, ki jih lahko uporabljamo v obeh smislih: *analizirati, telefonirati*. Zanimivo je, da s prefiksacijo postanejo popolnoma nedvosmiselno dovršni: *poroditi = preanalizirati, zanalizirati*.

Zelo redki so v slovenskem knjižnem jeziku primeri, da glagol razločuje vid s pomočjo različnega naglasa, popolnoma neznani pa taki primeri le niso: glagol *preméti* ima v kontekstu »Vije, vije, Kraševce brije, Trst pometa, morje *premeta*« nedovršen pomen, dovršnik ima naglas na glagolski priponi (*premetáti*). Tako bi bilo še *zamétati — zametáti, dájo* (pf.) — *dájó* (impf.), vendar je res, da takšni glagoli težje k semantični osamosvojitvi.

5. Doslej smo obravnavali vidske premene posameznega glagola ali posameznih skupin glagolov v zvezi s posebnimi predmetnimi, pomenskimi ali situacijskimi okoliščinami, dotakniti pa se moramo še vidskih premen, katerih vzrok je v spreminjanju oblikoslovnega lika glagola, bodisi njegovega korena *rěči — rékati*) bodisi predpon (*nesti — prenesti*) in pripon (*dvigniti — dvigati*) ali pa enega in drugega (*roditi — porajati*). Tudi na tem področju stvari niso razčiščene tako, da bi zadoščale temeljnemu pedagoškemu aksiomu: določen problem boš drugim zares razložil samo takrat, če bo tebi samemu jasen. Ako tega ni, vsa metodična spretnost in zgovornost ne pomaga prav nič. Tudi tukaj vzrok za delno nejasnost tiči v dejstvu, da navadno podajamo samo primere, ki ponazarjajo vidske premene, ne povzpnejo pa se pri tem do »filozofskega«

zaključka, ki bi bogastvo pojavnih oblik skrčil do jasne formule. Tako pa kljub vsej svoji modrosti moramo večkrat le priznati, da stvari v praksi obvladamo, v teoriji pa ne. Toda prav učitelj brez le-te pri pouku slovnice ne more izhajati. Razen tega jemljemo za ponazoritev problematike navadno samo »kot sonce čiste« primere, od zapletenejših pa bežimo z izgovorom, češ da »bi nam stvar preveč obremenili«, ali pa jih razlagamo nasilno, prokrustovsko. Zaradi vsega tega naša pravila o vidskih premenah ne obvladujejo celotnega zadevnega gradiva, ampak le njegov del. Drugi razlog za nepopolnost našega obravnavanja teh pojavov tiči v nekako nedialektičnem postopku, v slovničarskem larpurlartizmu, ki se zadovoljuje s pojavom samim, ne briga pa ga dovolj njegova funkcija. Zanimamo se bolj za mehanične postopke, zato besede perfektiviziramo, ne da bi se ozirali na njihov pomen. Tako se nam večkrat zgodi, da ne ločimo pomenskih sprememb od vidskih, kar vso stvar neverjetno zapleta, hkrati pa prinaša v naša pravila odtенок nejasnosti, nedokončnosti. Tudi to ima svoje korenine v teoretski nerazvitosti, v gledanju stvari od približu, ne pa iz razdalje, ki omogoča natančen pregled. Če smo pri vsem tem včasih še metodično nesrečni, zapletemo vso zadevo do nerazrečnosti.

Dovršnike pretvarjamo v nedovršnike z drugačno pripono. Čeprav navajamo vse polno primerov tipa reči — rekati, dahniti — dihati, počiti — pokati, počiti — počivati, dati — dajati, deti — devati, se v komentarju zadovoljimo s splošno, precej abstraktno trditvijo, da so izrazna sredstva glagolskemu vidu daljšanje podstave z novimi priponami (n. pr. -a, -va, -ova) in s tem tudi sprememba glagolske pripone. Tako. Pod zgornje primere pa bi bilo treba zapisati pravzaprav kakšno takšno določno pravilo: iz dovršnikov delamo nedovršnike tako, da pripone -0-, -ni-, -i-, -e-, -a- zamenjamo z drugimi, predvsem pa z -a-, in to vedno takrat, ko ima izvorna oblika (odnosnica) pripono -0-, -ni-, -i- in -e-. Primeri: sedeti — sedati, dvigniti — dvigati, posedeti — posedati, poroditi — porajati. Glagoli, ki imajo pripono -a-, -e- ali pa se jim koren končuje na samoglasnik, prav tako dobijo isto pripono, vendar v premenski obliki (to je -ja-, -va-), ker bi sicer prišlo do hiata, torej: okop-a-ti = okop-a-va-ti, prebled-e-ti = prebled-e-va-ti, da-ti = da-ja-ti, de-ti = de-va-ti. Če pa poznamo funkcionalno klasifikacijo oblikoslovnih sestavin, je pravilo še preprostejše: vse pripone zamenjujemo z morfem nedovršnosti, ki ima različne oblike; po soglasnikih nastopa v obliki -a-, po samoglasnikih pa v obliki -va- ali -ja-. Druga možnost imperfektiviziranja je tale: namesto enozložnega imperfektivizatorja, o katerem smo pravkar govorili, nastopa lahko tudi dvozložni: dovršniku dvigniti lahko napravimo nedovršnik tudi v obliki dvigovati in ne le v obliki dvigati; premisliti nam dá ali premišljati ali premišljevati, plačati dá plačevati, kupiti — kupovati. Kot vidimo, imamo tudi tu en sam morfem, katerega ena oblika se pojavlja za funkcionalno trdimi, druga za mehkiimi soglasniki (kupovati — premišljevati). Že prej obravnavani glagoli z obrazilom -eva- za trdimi soglasniki, gredo med prejšnje primere z enozložnim imperfektivizatorjem, pa tudi sicer gredo v posebno glagolsko vrsto, namreč v peto. Naloga slovničarjev bo samo, da ugotove, kdaj imperfektiviziramo z enozložnim in kdaj z dvozložnim formantom.

6. Poglejmo si sedaj drugi način spreminjanja vida, to je s prefigiranjem. Ne da bi se spuščali v posebna razmišljanja, navadno ponavljamo priučeno trditev, da namreč vseh nedovršnikov ni mogoče perfektivizirati. Tudi naštejemo jih radi, da si jih učenci zapomnijo: sedati, legati, padati, kupovati. In dokaz za to trditev? To so prefigirani glagoli izlegati, nalegati, oblegati,

odlegati, polegati, ulegati itd.; ali: nasedati, posedati, presedati itd.; ali: napadati, odpadati, razpadati; ali: nakupovati, prekupovati in podobno. Stvar je tako za nas opravljena, ni pa popolnoma gotovo, da bo opravljena tudi za kakšnega bistrega dijaka, ki mu zatiranje o neperfektiviziranosti prefigiranih nedovršnikov sicer potrjuje stavek tipa *otroci so polegali okrog hiše*, ne pa tudi stavek *otroci so polegali v travo*, to je drug za drugim legli v travo in to leganje tudi zaključili. Isto velja seveda tudi za prihodnji čas: *vojaki bodo polegali* (pf.) *v jarke*, *vi pa tedaj nikar ne polegajte* (ipf.) *še naprej v travi*, *ampak se dvignite in nadnje*. Popolnoma isto je tudi z *napadati*. Vojaki so res *napadali* v nedovršniku, *sneg* je pa čez noč *napadal* v dovršniku. Pred prazniki sicer *nakupujemo* potrebščine v nedovršniku, *toda se jih tudi nakupujemo* (v dovršniku). Proti takšnim ugovorom se sicer lahko zagovarjamo s trditvijo, da se vsi glagoli vendar ne dajo tako perfektivizirati. Res je; *toda saj smo sami prej trdili*, da ne moremo vsakega glagola perfektivizirati z isto predpono, ampak le s tistimi, ki jih dopušča glagolski pomen. Včasih pa se samo ne spomnimo, da se taki glagoli, kot je na primer *pisariti*, dajo perfektivizirati ne le s prefiksom *na-* in z istočasno refleksivizacijo (*napisariti se*), temveč tudi s prefiksom *do-* ali *iz-* (*dopisaril je*, sicer pa je tako vse življenje slabo pisal; *izpisaril se je*, pa smo mislili, da bo kar naprej grmadil knjige). Na isti način bi lahko perfektivizirali tudi naše primere, n. pr. *doprekupoval si*, *dragi moj* (ne boš več prekupoval!), ali *sovražnik se je iznapadal* (to je, se je izčrpal v napadanju). Ko imamo sedaj dovolj primerov, ki nedvomno govore o sposobnosti takih glagolov za perfektiviziranje, si odgovorimo na vprašanje, zakaj trdimo, da glagolov tipa *sedati* ne moremo vedno perfektivizirati.

Načelno se dajo s preverbom perfektivizirati prav vsi glagoli (pri čemer pa navadno premaknejo tudi svoj pomen). Vedeti pa moramo, kako so glagoli pravzaprav sploh tvorjeni. Nedovršniki *napadati*, *odpadati*, *razpadati* itd. niso nastali s prefiksacijo glagola *padati*, kakor si nemara mislimo. Prav dejstvo, da jih predpona ne perfektivizira, nas sili k zaključku, da je nov pomen dosežen ob njegovi dovršni obliki: h glagolu *pasti* je bil iz zveze *pasti* (*na sovražnika*) ustvarjen nov pomen na ta način, da je predlog prešel kot predpona h glagolu. Tak dovršni *napasti* pa je potem po že obravnavanem načelu o imperfektiviziranju pripono *-0-* zamenjal s pripono *-a-* in tako dobil svoj imperfektivni par *napadati*. Ako pa je zares bil prefigiran nedovršnik *padati*, potem se mu, kakor smo videli ob deloma spremenjenem pomenu spremeniti tudi vid, in glagol postane perfektiven (*sneg napada*). To velja tudi za vse ostale primere. Prvotno smo torej napačno sklepali, da se glagoli tipa *padati*, *segati*, *legati*, *kupovati* itd. ne dajo vedno perfektivizirati, samo zato, ker smo imeli nenatančne predstave o tvorbi novih besed. Napravili smo v tem članku ponovno grajanje napako, prefiksacije nismo obravnavali ob istem osnovnem pomenu, temveč ob različnem, obravnavali smo besedotvorni ne pa vidski problem.

7. Včasih si po nepotrebnem belimo glavo še s takšnimile problemi. Opažujemo oblike tipa *prenašati*, *odnašati*, *izpodnašati* in modrujemo: oblika *-našati* se je gotovo razvila iz *nositi*, toda iz česa se je razvilo *izpodnašati*, ko nimamo *izpodnositi*, ampak le *izpodnesti*. Za slovenski jezik menda ni dokazano, da bi se *-našati* razvilo iz *nositi*, čeprav takšne tvorbe niso nemogoče, kot nam kaže srbohrvaščina s svojima *roditi* — *rađati* ali poljščina s svojima *robić* — *rabiać*. Naš *izpodnašati* je nastal po dekompoziciji in ponovni sestavi morfemskega dela *-našati* tistih glagolov, ki so do njega prišli po povsem normalni poti; tak glagol je n. pr. *ponositi* — *ponašati* (obleko na primer),

ki je napravljen po istem načelu kot *poroditi* — *porajati*, to je z zamenjavo pripone -i- s pripono -a- ter s tipičnimi spremembami v korenu.

8. Na naše razglabljanje o glagolskem vidu — kot rečeno — lahko zelo neugodno vpliva ne le strokovna nebudnost, ampak tudi metodična nespretnost. Ko razpravljamo o vidskih premenah, moramo odbrati že takšne glagole, ki so zares vsesplošno znani in pomensko ostro začrtani, manj rabljene in večpomenske pritegnemo v obravnavo šele potem, ko smo osnovne pojme že razložili in kolikor mogoče tudi utrdili. Nerodno je, če takoj pri prvem pouku navajamo za primer n. pr. glagol *čuti*, ki spada v tisto vrsto glagolov, kakor sta *videti* in *slišati*, ko skoro ne vemo, kako naj jih določimo v odnosu *gledati* in *poslušati*. Tudi glagol *leči* ni najbolj primerna priča za dovršnost, ker je v pomenu *leči jajca* nedovršen. Prav tako ni priporočljivo, če iz njega izvajamo še nenavadni *obleči* (mesto), ko pa nas spomni prej na oblačenje kot na obleganje. Podobno raje *posedimo na klopici* kot pa *klobuk* itd. Da se metodične napake vsiljujejo tudi pri kontekstualnih spremembah glagolskega vida, je pa tudi že bilo omenjeno.

Takšni so torej najbolj pereči problemi pri vidskih premenah v slovenskem knjižnem jeziku. K obdelavi vabi tudi funkcija vida pri tvorbi časov in glagolskih načinov in sploh pri tvorbi nedoločenih glagolskih oblik.

**F. Bezljaj**

## **VAS IN SELO V SLOVENSKI ONOMASTIKI**

Na slovenskem etničnem ozemlju bomo našli okoli 500 krajevnih imen, ki so bodisi sestavljena ali izvedena iz osnov *vas* in *selo*. Med slovanskimi sinonimi, ki so pomenili ali še pomenijo »naseljen kraj«, sta gotovo najbolj važna, ker je *derevnja* samo vzhodnoslovanska beseda, zahodnoslovanska *dědina* pa je pri nas izpričana samo v ledinskih imenih tipa *Dedina*, *Dednica*, *Dedovna*, *Dedna*, *Dednik*, *Dedendol*, *Dedenvrh* itd. Iz nekaj osamljenih krajevnih imen kakor *Dedince* pri Radgoni, *Dednik* pri Loškem potoku, *Dedovne* in *Dedno* na Krasu in na Goriškem še ne moremo sklepati, da bi se kdaj pojavljala v pomenu »vas«. V hrvaških spomenikih iz 13. in 14. stoletja se apelativ *dedina*, *didina* pojavlja samo v pomenu »avita, avitica, hereditas avita«, torej »dediščina«, kar imamo tudi v krajevnem imenu *Dečina* pri Črnomlju. Ta imena se gotovo nanašajo na staro zadržno rodovno lastništvo, na katero kaže pri nas še cela vrsta drugih imenskih tipov.

Vendar ne smemo prezreti, da tudi rusko *derevnja* pomeni poleg »vas« še »polje« in v starih ruskih tekstih beremo frazo *pašet derevnju* »orje polje«, enako kakor je cerkvenoslovansko *selo* »polje« poleg »naseljen kraj« in je pomen »polje« za *selo* še danes izpričan v češčini. Zato je pomen osnov, ki jih najdemo samo v imenih, zelo težko podrobno opredeliti. Osnovni pomen besede *dědina* je »dediščina po dedu«, rusko *derevnja* je sorodno z litavskim *dirva* »obdelano polje«, v današnjem *selo* pa sta zelo verjetno sovpadli dve različni besedi, staro \**selo*, sorodno z litavskim *sala* »vas«, latinskim *solum* »tla« in nemškim *Saal* ter \**sedlo*, izvedeno iz *sedeti*, torej »prebivališče« (glej literaturo pri Vasmer, REW II 606).